

TÜRK EDEBİYATI TARİHİNE KAYNAK OLARAK ARŞİVLERİN DEĞERİ*

İSMAİL E. ERÜNSAL

M. Fuad Köprülü'nün öncülüğünde başlayıp gelişen Türk Edebiyatı tarihi çalışmaları, yarım yüzyılı aşkın bir zaman içinde değerli mahsûller vermiş ve edebiyatımızın unutulmuş veya az bilinen şahsiyetleri ve eserleri gün ışığına çıkarılmıştır. I. Cihan harbi sonrasının mahdud imkânları içinde çalışan ilk devir edebiyat tarihçileri, daha sonra gelen meslektaşlarının kullanabildikleri bazı kaynak ve malzemedan mahrum olmalarına rağmen, ortaya koydukları ilmî çalışmalarla, ülkemizdeki edebiyat tarihi araştırmalarının temelini atmışlardır. Fuad Köprülü'nün «Türk Edebiyatı Tarihinde Usûl»¹ adlı makalesinde üzerinde önemle durduğu birçok gayr-ı matbû kaynak daha sonraki yıllarda ilmî bir şekilde basılarak edebiyat tarihi araştırmalarının istifâdesine sunulduğu gibi, o devirde mevcûdiyeti bilinmeyen başka mühim eserler de ortaya çıkarılmış ve kütüphaneler de daha kolayca yararlanılabilir bir hale getirilmiştir.

Daha sonraki edebiyat tarihçileri için sağlanan imkânlar arasında Fuad Köprülü'nün mezkûr makalesinde üzerinde durmadığı arşivleri de saymamız gerekir. Köprülü'nün, edebiyat tarihi araştırmaları için arşivlerin önemine temas etmemesini, o devirde henüz arşivlerin istifade edilebilecek bir durumda olmamasıyla izah edebiliriz. Müteakip yıllarda, arşivlerin bazı tasnif çalışmalarından sonra ilim âleminin istifadesine sunulmasıyla, sosyal ilimlerin çeşitli dallarından araştırmacılar² ve özellikle de tarihçiler arşiv malzemesine dayanan bir çalışma içine girerlerken edebiyat tarihçilerinin bu tür bir çalışmaya yönelmedikleri görülmektedir.

* II. Millî Türkoloji Kongresinde okunan tebliğin genişletilmiş şeklidir.

1. *Bilgi Mecmuası*, I, 1 (İstanbul, 1339), s. 37-39.

2. Nejat Göyünc, *Türk Kültür Tarihi Bakımından Arşivlerimizin Önemi*, Belleten, XXXVIII, 147 (Ankara, 1973), s. 311.

Hattâ neşredilen arşiv vesikalarından bile istifâde yoluna gidilmemiş ve bu yüzden edebiyat tarihi araştırmalarında, bâzı istisnâlar dışında, ilk devrin çizdiği belli kaynaklar kadrosunun dışına çıkılmamıştır. Meselâ, A. Refik'in *Hicrî Onikinci Asırda İstanbul* (İstanbul, 1930) adlı eserinde neşrettiği şâir Seyyid Vehbî'nin 1140 yılında Tebriz kadılığını bırakarak İstanbul'a gelmesine dâir bir vesikayla³, yine aynı şâirin 1147 yılında Halep kadılığına dâir diğer vesika⁴ İslâm Ansiklopedisi'ne yazılan Seyyid Vehbî maddesinde kullanılmamıştır. Yine aynı eserdeki Haşmet ve Râgıb Paşa hakkındaki vesikalardan da yararlanılmamıştır⁵.

Osmanlı dönemine ait arşiv belgeleri İstanbul ve Ankara'daki arşivlerde ve yurdun çeşitli bölgelerine dağılmış müzelerde muhafaza edilmektedir. Muhtevâ bakımından en zengin arşivimiz İstanbul'da bulunan Başbakanlık Arşivi'dir. Burada sadâret, mâliye, vakıflar, Bâb-ı Âlî ve diğer bakanlıklara âid vesikalar bulunmaktadır. Yine İstanbul'da Deniz ve Topkapı Sarayı müzesinde, Müftülük Arşivinde ve Ankara'da da Tapu ve Kadastro ve Vakıflar Arşivinde önemli sayıda vesika vardır⁶. Ayrıca bâzı kütüphanelerde de arşiv malzemesine rastlanır.

Arşivlerde bulunan malzemelerin bir bölümü konuları itibariyle edebiyat tarihimizin bâzı noktalarını aydınlatacak bilgileri ihtivâ etmektedirler. Bunların arasında, özellikle *İnâm ve İhsân Defterleri* san'atkârların sarayla olan münâsebetlerini, *Ruûs'* ve *Ruznâmçe Defterleri* büyük çoğunluğu şu veya bu şekilde devlet hizmetinde bulunan şâir ve nâsirlerin mesleklerini ve mesleklerindeki ilerlemelerini, *Mevâcib Defterleri* de belirli zamanlarda yapılan ödemeleri bildirmeleri bakımından önemlidirler. Ayrıca *Mühimme Defterlerinde* ve Başbakanlık Arşivindeki çeşitli tasniflerde - Fekete, Ali Emiri, Muallim Cevdet - san'atkârlarla ilgili münferid vesikalara ve *Vakıf Muhasebe Defterleri*'nin «zevâid-ı horân» kısmında da devrin âlim ve san'atkârlarının adlarına rastlanır.

Özellikle büyük ölçüde şuarâ tezkirelerindeki anektodlardan yararlanılarak ortaya konulmaya çalışılan XV. ve XVI. asır edebiyat tarihi için arşiv malzemesi önemli bir kaynaktır. Bu yüzyıllara âid mahdud sayıda defter ve vesikanın taranması şimdiye kadar elde edilen bilgileri büyük

3 Vesika no. 130.

4 Vesika no. 156.

5 Tezkireci Sâlim hakkındaki bir vesika ise Prof. Ö. Faruk Akün tarafından İslâm Ansiklopedisine yazılan «Sâlim» maddesinde kullanılmıştır. *I.A.*, X, 130.

6 N. Göyünc, *a.g.m.* 306.

7 Bu defterlerin önemi için bk. N. Göyünc, *XVI. Yüzyılda Ruûs ve Önemi*, Tarih Dergisi, XVIII, 22 (İstanbul, 1968), s. 17-34.

ölçüde zenginleştirebileceği gibi, kaynakların yetersizliğinden dolayı varılan yanlış sonuçları da düzeltebilir⁸.

Arşivlerde çalışırken bu devir edebiyat tarihini bir dereceye kadar aydınlatılabilecek bâzı kayıtlara rastladım. Burada bu kayıtlardan yararlanılarak şimdiye kadar yapılan araştırmalardaki bâzı eksiklikler tamamlanmaya çalışılacaktır.

II. Bâyezid devri şâirlerinden Revânî hakkında Belediye Kütüphânesinde bulunan 909-917 yıllarına ait bir *İnâmât Defterinde* bâzı kayıtlara rastlanılmaktadır⁹. Tezkirecilerin ve *İslâm Ansiklopedisine* «Revânî» maddesini yazan Prof. Abdulkadir Karahan'ın şâir hakkında verdikleri malûmat bu kayıtlarla birleştirildiğinde, Revânî'nin hayatının ilk yılları biraz daha aydınlığa çıkmaktadır. *İnâmât Defterindeki*, sarayda ve saray çevresinde bulunan şâirlere âid çeşitli kayıtlar 909 tarihinde başlamakta ise de Revânî'nin adı ilk olarak 13 Şaban 910'da Mehmed Bey için söylediği mersiye dolayısıyla geçer. Revânî bu mersiye için 2 000 akçe ihsan almıştır (s. 93).

İnâmât Defterinde 914 yılına kadar Revânî'nin adına rastlanılmaz. 13 Muharrem 914 tarihinde ise getirdiği bir kasîde için 2 000 akçe ihsan aldığı kaydedilmektedir (s. 275). Bu kayıtda ayrıca Revânî'nin sipahi oğlu (an ebnâ-i sipahiyân) olduğu belirtilmektedir. 953 tarihli İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri'nde neşredilen Revânî'ye aid vakfiyelerin birinde babasının Voynuk-Beyi adıyla meşhur olduğu belirtilmektedir¹⁰. Bu iki kayıt birleştirildiğinde Revânî'nin menşei daha açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. *İnâmât Defteri'nde* yine aynı yılın Şevvâl ve Zilhicce aylarında Revânî'ye diğer şâirlerle birlikte bayram hediyesi olarak elbise verildiği bildirilmektedir (s. 315, 326).

Prof. Abdulkadir Karahan, Revânî'nin «Sultan Bayezid tarafından Osmanlı devletinde ilk defa olmak üzere ihdas edilen surre eminliği hizmeti ile vazifelendirildiğini ve Mekke ve Medine fukarâsına dağıtılmak

8 Her ne kadar bu asırlara ait vesikaların çok az bir kısmı zamanımıza gelebilmişse de günümüze yaklaşıldıkça arşiv malzemesi bollaşmakta, hattâ bâzı yazarların resmî haltercümelerine bile arşivlerde rastlanılmaktadır. Prof. K. Akyüz'ün ve bilhassa Prof. Kaya Bilgegil'in son devir edebiyat tarihini arşiv belgelerine dayandıran çalışmaları, bu sahada araştırma yapacaklar için arşiv belgelerinin ne kadar önemli olduğunu ortaya koymuştur.

9 *Defter-i Müsveddât-ı İnâmât ve Taşaddukât ve Teşrifât ve İrsâliyat ve gayrihi*, Muallim Cevdet Yazmaları 0.71.

10 Ömer L. Barkan-Ekrem Hakkı Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri, 953 (1546) Tarihli* (İstanbul, 1970), vakfiye no. 970 ve 1122.

üzere hazırlanan parayı Haremeyn'e götürdüğünü» tarih belirtmeden kaynaklardan nakl eder. *İnâmât Defterinde* bu hadiseyle ilgili olarak da üç kayıt vardır. Birincisinde 915 Receb'inin başında Revânî vâsıtasıyla, Mekke'de yerleşen Mevlânâ Bedreddin'e gönderilen hediyeler sayılmakta, 5 Receb 915 tarihinde yapılan ikinci kayıdda ise Revânî'nin Haremeyn'e gönderildiği belirtilmektedir. Son kayıdda da Revânî'yle birlikte Hasan adlı bir şahsın da gönderildiği bildirilmekte ve Mekke ve Medine halkından kendilerine hediye gönderilen kimselerin adları verilmektedir (s. 353, 354, 355).

İnâmât Defterinde 915 Receb'inden 917 yılının sonuna kadar Revânî'ye aid bir kayıt bulunmaması, tezkirelerin, o'nun surre eminliğinden sonra hakkında çıkan dedikodular yüzünden saltanat merkezinden uzaklaştığı rivâyetini doğrulayan bir delil olarak değerlendirilebilir.

Âşık Çelebi, Z â t î 'nin hayatını kendisinden şöyle nakleder :

“İstanbul'a geldüm. Merhûm Sultân Bâyezîd devrânıydı. Ulemâ ve sâdâta ve meşâyih ve şuarâya câyizeler ve sâliyâneler bahş ve ümid devrânıydı. Kendüye idiyeye ve bahâriyye ve şitâiyye kasideler virürdüm... Ali Paşa Pâdişah-ı merhuma yılda üç kaside virmek buyurdu. Birinin Nevruzda virürdük ve birer kaside bayramlarda virürdük. Nevruzda iki bin akçe câyize ve her bayramda birer yüzi kemhâ ve birer yüzi çuha (kumaş alurduk). Nice yıl ol sâliyâneler ve câyizelerle geçündüm”¹¹.

İnâmât Defterinde Z â t î 'nin adı ancak 916 yılının Rebi-ülâhbirinde saraya bir kasîde getirmesi münasebetiyle zikredilmektedir. Âşık Çelebi'nin naklettiği gibi 2 000 akçe ihsan almıştır (s. 394). Daha önceki yıllarda Zâtî'ye âid bir ihsan ve in'am kaydına rastlanılmamasından şâir'in Bâyezid'in saltanatının son yıllarında İstanbul'a geldiği söylenebilir. Zâtî'yle ilgili diğer iki kayıt, devrin şâirleriyle birlikte, kendisine 916 Kurban ve 917 Ramazan bayramlarında kumaş ve elbise verilmesiyle ilgilidir (s. 428, 488). Yine 917 yılının 22 Saferinde Zâtî'nin saraya kasîde ve gazeller getirdiği ve 2 000 akçe ihsan aldığı bildirilmektedir (s. 438).

İnâmât Defterinde M e s î h î ile ilgili kayıtlara da rastlanır. Bu kayıtlardan anlaşıldığına göre Mesîhî 914 Zilhiccesiyle 917 Şevvâli arasında, Ramazan ve Kurban bayramları vesilesiyle câyizeler almış ve II. Bâyezid'in saltanatının son üç yılında, saraydan muntazaman ihsan alan şâirler arasına girmiştir (s. 326, 363, 374, 417, 428, 488).

11 *Meşâirü's-Şuarâ*, Meredith Owens nesri (London, 1971), s. 280a.

Bâyezid devrinin şâir, münsî ve devlet adamlarından Cafer Çelebi'nin babasının adı, tezkirelerde değişik şekillerde verilmektedir. Latîfi, Âlî gibi müelliflere göre Tâc Beydir¹². Sehî, Aşık Çelebi, Taşköprü-zâde Tâcî olduğunu ileri sürmektedirler¹³. Müstakım-zâde ise asıl isminin malum olmadığını söyler¹⁴. S. Nüzhet Ergun, *Türk Şâirlerinde*, kaynakların değişik rivayetlerini naklettikten sonra «Cafer Çelebi'nin babasının adının Tâc, mahlasının da Tâcî olduğu» neticesine varır (I, 882). Prof. M. Tayyib Gökbilgin, *İslâm Ansiklopedisine* yazdığı maddede, Cafer Çelebi'nin babasının adının, her ne kadar Tâc Bey olduğunu nakleden kaynaklar varsa da Tâcî Bey olduğunu, fakat bu ihtilaf dolayısıyla Cafer Çelebi'nin Tâc Bey-zâde, Tâc Bey oğlu, Tâcî-zâde, Tâcî Bey-zâde diye farklı şekillerde lakablandırıldığını belirtir (III, 8).

Başbakanlık Arşivi'nde, Ali Emiri Tasnifi 32 no. da bulunan Fâtiha Sultan Mehmed'e âid 883 tarihli bir ferman, Tâcî Bey şeklindeki nakillerin doğruluğunu ispatlamaktadır. Fermenda «Oğlum kapusunda hizmet iden Tâcî Beg» ifâdesi kullanılmaktadır. Ayrıca Prof. Ömer Lütfi Barkan'ın neşrettiği «Ayasofya Camii ve Eyüb Türbesinin 1489-1491 Yıllarına Âit Muhasebe Bilançoları» adlı makalesindeki kayıtlar, Tâcî Beg şeklindeki rivâyetleri doğrulamaktadır. Vakfın «zevâid-ı horân» bölümünde önce «Veledân-ı Tâcî Beg : Cafer, Sa'dî», sonra da «Rabi'a Hatun, Zevce-i Tâcî Beg» kayıtları bulunmaktadır¹⁵.

Tâcî Bey'in mesleği konusunda da kaynaklar değişik görüşler ileri sürmektedirler. Taşköprü-zâde, Âlî ve Kâtib Çelebi, II. Bâyezid'in müdebirü'l-umûru olduğunu söylerlerken, Aşık Çelebi lalası, Kınalı-zâde Hasan Çelebi ise defterdârı olduğunu bildirmektedirler¹⁶. Hasan Çelebi, ayrıca Cafer Çelebi'den «Babası şahib-i seyf iken kendüsü tarîk-ı ehl-i kaleme âzîm» şeklinde bahseder¹⁷. Tâcî Bey'in aynı zamanda askerî sınıfa mensup olduğuna dâir, sâdece Hasan Çelebi'nin naklettiği bu kaydı Başbakanlık Arşivinde, 15 no. lu Tokat Tahrir Defterindeki bir kayıt doğrulamaktadır. II. Mehmed devrine aid olan bu defterin 49. sayfasında Tâcî

12 *Latîfi*, 117; *Âlî*, *Künhü'l-Ahbâr*, 204a-b (Üniversite Ktb. T.Y. 2290).

13 *Sehî*, 28; *Aşık Çelebi*, 60a; Taşköprü-zâde, *Eş-Şakâikü'n-Nu-mâniyye*, 196 (Beyrut, 1975).

14 *Tuhfe-i Hatîfîn*, 147 (İstanbul, 1928).

15 *İktisat Fakültesi Mecmuası*, XXXIII, no. 1-2 (İstanbul, 1963), s. 357, 359.

16 Kaynakların farklı rivâyetleri ve münâkaşası için bk : İsmail E. Erünsal, «*Tâcî-zâde Cafer Çelebi, as a Poet and Statesman*», Boğaziçi Üniversitesi Dergisi, Beşerî Bilimler, c. VI (İstanbul, 1978), s. 135.

17 Tezkiretü's-Şu'arâ, yayımlayan, İbrahim Kutluk (Ankara, 1978), s. 246.

Bey, "Ser-askerân-ı Amasya" başlığı altında zikredilmekte ve kendisine timar olarak verilen köyler sayılmaktadır.

II. Bâyezid devri askerî sahadaki durgunluğun aksine, kültürel sahadada büyük bir gelişmeye şahid olmuştur. Klâsik Osmanlı şiirinin ve nesrinin temelini atan büyük şahsiyetlerin çoğunun bu devirde ortaya çıktığı görülmektedir. Şüphesiz bunda II. Bâyezid'in san'atkârları koruyup himaye etmesinin büyük payı vardır. Latîfi, o'nun san'atkârlara karşı olan tutumunu şöyle ifade eder :

«Bunların ahd u aşırında şuarâ çokdı ve ol devirde nazm-ı le-âli-intizâmdan bihter bir kalâ-yı râic yokdı. Şuarâ-yı Rûmuñ ekser ser-âmedleri bunlar devrinde gelmişlerdür ve bu aşırda şöhret bulmuşlardur ve cevâiz ve aţayasın ve vezâif ve sâliyanesin yir otuz neferden mütecâviz şair-i mâhir var idi... Her kanda bir âlim-i mütebahhir ü müteferrid var ise, eger diyâr-ı Hind'de ve eger vilâyet-i Sind'de, hezâr ikrâm ve iltifâtla yolında bezl-i mâl ü menâl idüb, menâşb-ı âliye ve merâtib-i me-âliye birle istimâletler virüb bi'z-zarure her birine vedâ-ı vaţan ve terk-i mesken itdürürmiş» (s. 62-63).

İnâmât Defterinde Lâtifi'yi doğrular birçok kayıt vardır. Müteferrik ihsanların dışında, her bayramdan önce belli bir şâir kadrosuna çeşitli hediyeler verildiği görülmektedir. Bu şâirlerin arasında Azîzî, Rûhî, Ma'ilî, Kâtibî, Sâ'ilî, Şehdî, Şefikî, Keşfî, Şabâyî, Sa'yî, Lâlî, Edîbî, ve Başîrî'nin adları sık sık geçmektedir. Defterdeki kayıtlardan anlaşıldığına göre bu devirde bir şâir sınıfı ortaya çıkmış ve şâirlik de bir meslek kabûl edilmiştir. Bayram ihsanlarında anılan bu isimlerin hepsinden sonra şâir kaydı konulduğu gibi herhangi bir sebeple bu isimlerden biri zikredildiğinde ardından şâir kelimesi ilâve olunmaktadır. Diğer taraftan Pâdisaha sık sık kasîde sunmalarına rağmen Refikî ve Ömer Çelebi'lerden sâdece kâtib-i tevkîî veya kâtib-i divân diye söz edilmektedir (s. 320, 428, 452; 185, 307, 321).

İnâmât Defterinde rastladığımız kayıtlardan adı anılan şâirlerden bâzılarının «Müşâhere-horân» sınıfına alındığı, yâni aylığa bağlandığı anlaşılmaktadır. Bu tür kayıtlarda, önce şâir'in adı verilmekte sonra da *Şâir der cemâat-ı Müşâhere-horân* cümlecîği eklenmektedir. Bu sınıfa mensub olduğu bildirilen şâirler arasında Rûhî (s. 67, 137, 190, 224), Ma'ilî (s. 274, 326, 488), Kâtibî (s. 111, 197, 309, 322, 418) ve

Ş e f î 'î 'nin (s. 397) adları geçmektedir. Muhtemelen bu âdet diğer padişahlar devrinde de devam etmiştir. Nitekim Kânunî Sultan Süleyman devrine âid «Mevâcib» defterlerinde saraydan muntazaman aylık alan kimseler arasında bir de «Cemâ-at-i Şu-arâ», veyâ «Cemâ-at-i Şâ-irân» sınıfının mevcut olduğu görülmektedir. Topkapı Sarayı Arşivi'nde bulunan 932 tarihli bir «Mevâcib» defteri şu kayıdla başlamaktadır:¹⁸«Tafşil oldur ki hazîne-i âmireden mâh-be-mâh ulûfelerin alan kimesnelerdür ki işbu uslûb üzre virilmek ihtiyâr olındı». Defterin 6. sayfasında «Cemâ-at-i Şâ-irân» başlığının altında şu şa'irler vardır :

Ma-ilî, fi yevm yirmi, fi sehr beşyüz doksan akçe
Şefîâ, fi yevm oniki, fi sehr üçyüz elli dört akçe
Hayâlî, fi yevm on, fi sehr ikiyüz doksan beş akçe

942-943 tarihli bir «Mevâcib» defterinde de Sabâyî adlı bir şâir'e her ay aylık ödendiği belirtilmektedir¹⁹. Topkapı Sarayı Arşivinde bulunan Kânunî devrine âid diğer bir «Mevâcib» defterinde ise Sabâyî «Cemâ-at-i Şâ-irân» başlığı altında zikredilmekte ve 20 akçelik «mevâcibinin» ulûfe olduğu kaydedilmektedir. Aynı Defterde Şefîâ adlı şa'irden sonra da şu kayıd konulmuştur:²⁰

Sultân Bâyezîd zamânından berü şâ-irdür

955 tarihli «Mevâcib Defteri»nde Sehâbî, Rızâ-yı Acem ve Abdülaziz-i Acem adlarında İran menşeli üç şâ'ir'in «Cemâ-at-ı Şu-arâ» faslından her ay aylık aldıkları belirtilmektedir²¹.

Tarih yazıcılığı sahasında da II. Bâyezid devrinde önemli gelişmeler olmuş ve Nesrî, İdris-i Bidlisî ve Kemâlpaşa-zâde gibi birçok ünlü Osmanlı tarihçisi eserlerini bu devirde vermişlerdir. Prof. Halil İnalcık'ın da belirttiği gibi bu bir tesâdüf eseri olarak değil, II. Bayezid'in gayret ve teşvikleri neticesinde meydana gelmiştir²².

Inâmât Defterinde, bu devirde yazılan bazı tarihler hakkında kayıtlara rastlanılmaktadır. 12 Zilhicce 911'de yapılan bir kayıddan anlaşıldığına göre İdris-i Bidlisî eserini bu tarihte takdim etmiş ve elli bin akçe câyize almıştır. Kayıd şöyledir :

Mevlânâ İdris, münsî ki Tarih-i âl-i Oşmân güft (s. 185)

18 D. 9706/1.

19 BA. M. Müd. no. 559.

20 D. 7843, s. 6a.

21 BA. M. Müd. no. 7118.

Diğer bir kayıda 911 Rebiülevvel'inde Hadîdî adlı bir şâir'in eserini getirip 2 000 akçe ihsan aldığı belirtilmektedir (s. 152)²³. Fakat, eserin mahiyeti hakkında bilgi verilmediğinden bunun Tevârih-i âl-i Osmanın bir bölümü mü, yoksa başka bir eser mi olduğunu söyleyemiyoruz.

Kemâlpâşa-zâde'nin, II. Bâyezid'in emriyle kaleme aldığı 10 cildlik eserinin, ilk 8 cildini tamamlayıp Padişaha takdim ettiği tarih hakkında bazı farklı görüşler bulunmaktadır. Eserin 7. cildini baskıya hazırlayan Prof. Şerafeddin Turan bu görüşleri naklettikten sonra ilk sekiz defterin 916 tamamlanılarak II. Bâyezid'e takdim edildiği sonucuna varır²⁴. *İnâmât defterindeki* bir kayıt Şerafeddin Turan'ın vardığı neticeyi doğrulamaktadır. Bu kayıda 9 Şaban 916 tarihinde İbn-i Kemâl Paşa'nın Osmanlı Tarihini söylediği ve ihsan olarak 30 000 akçe ile bazı kumaşlar aldığı belirtilmektedir (s. 405).

Anadolu sahasında yazılan ilk şuarâ tezkiresinin müellifi Sehi Bey, Topkapı Sarayı Arşivinde bulunan 919 tarihli «Mevâcib Defteri»ndeki bir kayıdan öğrendiğimize göre, bu tarihte Divan Kâtibidir ve Muharrem-Safer-Rebi-ülevvel aylarında «mevâcib» olarak onbeş akçe almıştır²⁵. Başbakanlık Arşivinde M. Müd. 55 no. da kayıtlı bulunan *Tamirat Defterindeki* bir kayıt da Sehi Bey'in 953 tarihinde Edirne'deki Dârülhadis mütevelliliğinde bulunduğunu bildirmekte ve böylece Âli'nin ve Evliya Çelebi'nin, o'nun bu tarihten önce öldüğüne dair rivayetlerinin doğru olmadığını ortaya koymaktadır (s. 511b).

II. Bayezid devrinin ünlü şâir'i Necâtî Bey, hayatının büyük bir bölümünü saltanat merkezinden uzakda geçirdiğinden *İnâmât Defterinde* adı pek sık anılmamaktadır. 9 Muharrem 910'da yapılan bir kayıda Şehzâde Mahmud'un nişancısı Necâtî'nin bu tarihte şehzâdenin hizmeti için yanına gittiği belirtilmektedir²⁶. 18 Safer 914 tarihinde yapılan bir kayda

22 «*The Rise of Ottoman Historiography*», (Historians of the Middle-East, neşredenler: B. Lewis ve P.M. Holt, London 1962) s. 164.

23 Kayıt şöyledir: Mevlânâ Hadîdî, şâir ki kitâb-ı telif-i hod âverd. 2000.

24 İbn Kemal, *Tevârih-i âl-i Osmanın*, VII. Defter (Ankara, 1957), s. XXI-XXIII.

25 D. 10 052, 2a; Yine Topkapı Sarayı Arşivinde D. 9706 no. da kayıtlı bulunan 932 tarihli bir «Mevâcib Defteri»nde şöyle bir kayıt vardır:

Kâtibân, tâbi-i kâtibân-ı mezkûrîn

İbrâhim, kâtib, fi yevm kırksekiz, fi şehri biñ dörtyüz akçe

Sehi dimekle ma.rûfdur. Vilâyet yazmak için kâtib gönderilmiştir (s. 7).

Elimize, burada verilen bilgiyi destekleyen başka kayıtlar geçinceye kadar, bu kaydın tezkireci Sehi'ye âid olduğunu kesinlikle söylemek mümkün değildir.

26 Kayıt şöyledir:

Növkâr-i Mahmûd Beg, şâbe beğâhu, be-nâm-ı Necâtî, tevki'd-i hod ki bebidmet-i hod âmed. fi 9 muharrem 910. nakdiye 3 000.

göre ise Necâtî Saraya takdim ettiği kaside için 2 000 akçe ihsan almıştır. Kayıd şöyledir :

Mevlânâ Necâtî, şâ'ir ki kaşîde âverd. 2 000 (s. 279)

F. Abdullah Tansel, İslâm Ansiklopedisi'ne yazdığı Necâtî maddesinde şâ'ir'in «Hüseyin Çelebi adındaki oğlunun ve diğer oğullarının kendisinden önce ölmüş olduklarını» söyler (IX, 155). Topkapı Sarayı Arşivinde D. 7844 no. da kayıtlı bulunan «Mevâcib Defteri» bu konuda farklı bilgi vermektedir. Her ne kadar bu defter tarihsizse de içinde bulunan bir kayıttan en erken 917 yılında yazılmış olabileceği anlaşılmaktadır²⁷. Defterdeki Necâtî'nin çocuklarıyla ilgili kayıd şöyledir :

Veledân-ı Necâtî, Şâ'ir, üç nefer, yevmî onbeş (4a).

Bu kayda göre Necâtî'nin çocuklarından üçü, Şâ'ir'in ölümünden iki-üç yıl sonra hâlâ hayattadırlar.

M i h r î Hatun'dan bahseden kaynaklar onun Belâyî mahlâsıyla şiirler yazan bir kadının kızı olduğunu söylerler. *Înâmât Defterindeki* 20 Şaban 910 tarihli bir kayıtda Mihrî Hatun'un babasının adı verilmekte ve Amasyalı olduğu bildirilmektedir :

Taşaddukât : Mihrî Hatun, Duhter-i Mevlânâ Hasan Amasyâi, be-marifet-i ağa, der takrîr-i İsmâ'îl, hâzin. 3 000 (s. 94)

Aynı *Defterde*, 2 Cemâziülevvel 914 tarihinde yapılmış bir kayıtda, Amasyalı şaire Mihrî Hatun'un Divânı'nı gönderdiği ve 3 000 akçe ihsan aldığı bildirilmektedir (s. 288). Ayasofya Kütüphanesi'nde 3974 no. da kayıtlı Mihrî Hatun Divânı'nın sonunda II. Bâyezid'in tuğra şeklindeki mührü basılıdır²⁸. Ayrıca bu Divan'da II. Bâyezid için yazılan tek kasîdenin başlığı da şöyledir : "Kaşîde-i Sultân Bâyezîd, edama'llahu ömrehü" (s. 24b). Muhtemelen Sultan Bayezid'e gönderilen nüsha budur²⁹.

3 Zilka'de 915 tarihinde de Mihrî Hatun'a Mahbub Çelebi vâsıtasıyla 3 000 akçe gönderildiği kaydedilmekte fakat sebebi bildirilmemektedir. (s. 366).

27 Defterin 2a sahifesindeki kayda göre İsa Çelebi, Defterin yazıldığı tarihte tevkîlidir. *Înâmât Defterindeki* kayda göre de (s. 475) İsa Çelebi'nin nişancılığa tayini 5 Şaban 917 tarihinde olduğundan, bu Defterin, Necâtî'nin ölümünden en az 3 yıl sonra yazıldığı anlaşılmaktadır.

28 *Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu*, s. 75.

29 Mağtokova, Mihrî Hatun Divânını neşre hazırlarken bu nüshadan da yararlanmışsa da, neşre esas olarak daha muahhar bir nüsha olan Leningrad Müzesindeki nüshayı almıştır. *Divan* (Moskova, 1967), s. 58-65.

İnāmāt Defterindeki diğerk iki kayıt Mihrî Hatun'un II. Bâyezid için yazdığı iki kasîde dolayısıyladır. Bunlardan birincisi 10 Şevvâl 916 tarihinde yapılmıştır ve şâire Mihrî Hatun'un, gönderdiği bir kasîde için 3 000 akçe inam aldığıını göstermektedir (s. 417). 27 Zilhicce 917'de yapılan ikinci kayıt ise şöyledir :

Mihrî Hatun, şâire-i Amasyâi ki kaşîde feristâd, 1 000 (s. 499)

Mihrî Hatun'un ölüm tarihini Prof. Abdülkadir Karahan *İslâm Ansiklopedisi'*ne yazdığı maddede 912 olarak göstermektedir. *İnāmāt Defterinde* Mihrî Hatun'la ilgili olarak 914, 915, 916, 917 yıllarında yapılmış kayıtlar mevcut olduğuna göre, Mihrî Hatun'un ölüm tarihini, son kaydın yapıldığı 27 Zilhicce 917'den sonraki bir tarihte tesbit etmemiz gerekecektir.